

SPECIFINIAI MOKYMOSI SUTRIKIMAI

Tai heterogeniška grupė sutrikimų, kurie pasireiškia mažesniais skaitymo, rašymo ar matematikos mokymosi pasiekimais nei tikėtina pagal intelektinius gebėjimus (kai IQ yra 80 ir aukštesnis) bei vaiko amžių atitinkantį ugdymą. Sutrikimams būdinga, kai dėl atskirų pažinimo procesų neišlavėjimo ar sutrikimo mokymosi pasiekimai neatitinka bendrųjų pasiekimų ir kompetencijų, tačiau jų priežastis nėra intelekto, sensoriniai sutrikimai ir netinkamas ugdymas ar sociokultūrinės sąlygos.

Specifiniai pažinimo sutrikimai sukelia mokymosi negales, kurios pasireiškia skaitymo, rašymo, matematinių gebėjimų raidos trūkumais, impresyvosios ir ekspresyvosios kalbos neišlavėjimu. Dažniausiai pasitaikantys sutrikimai yra girdimojo suvokimo ir lingvistiniai, regimojo (vizualinio) suvokimo, skirtingo modalumo suvokimo tarpusavio koordinacijų, atminties sutrikimai bei neišlavėjimai.

SKAITYMO SUTRIKIMAI

Sutrikimui būdinga:

1. žodžių skaitymo sunkumai:

- 1.1. raidžių, skiemenuų praleidimai, keitimai, pridėjimai.
 - 1.2. raidžių formos, eiliškumo žodyje ir skaitymo krypties reversijos.
 - 1.3. ribotas visuminis vizualinis žodžių atpažinimas.
 - 1.4. spėjama žodžio pradžia; perskaičius žodžio pradžią, neteisingai spėjama kita žodžio dalis.
- Priežastis gali būti lingvistiniai, regimojo suvokimo, erdvinės informacijos apdorojimo sutrikimai.*

2. sklandaus skaitymo sunkumai:

- 2.1. skaitoma paraidžiui arba skiemenuojant.
 - 2.2. skiemenuų, žodžių ir žodžių junginių kartojimas.
 - 2.3. labai lėtas arba greitas (kai tai trukdo teksto suvokimui) skaitymo tempas.
 - 2.4. nepaisoma žodžio, sakinio ribų, skyrybos ženklų.
 - 2.5. pametamas skaitomas žodis, eilutė, negebama perkelti žvilgsnio.
 - 2.6. žodžių praleidimai arba nesamų pridėjimai.
- Priežastis gali būti regimojo suvokimo, erdvinės informacijos apdorojimo, dėmesio sutrikimai ir kt.*

3. teksto supratimo sunkumai:

- 3.1. nesuprantamos tikslios perskaiytų žodžių reikšmės, žodžių junginių, sakinių prasmės.
 - 3.2. skaitant nepasinaudojama tekstinėmis užuominomis.
 - 3.3. sunkiai suprantami tekste esančių atskirų minčių ryšiai.
 - 3.4. sunkiai suprantama pagrindinė teksto mintis.
 - 3.5. nesuvokiamas teksto stilius ir paskirtis.
- Priežastis gali būti lingvistinės informacijos apdorojimo, atminties sutrikimai, priežasties-pasekmės ryšių nustatymo sunkumai.*

4. visiškas negebėjimas skaityti.

Esant įvairių formų afazijoms, esant įvairioms agnozijoms (optinė, optinė erdvinė agrafija, optinė mneminė ir kt.).

RAŠYMO SUTRIKIMAI

Sutrikimui būdinga:

1. žodžio struktūros iškraipymas – praleidžia, keičia, prirašo raides ar skiemenis;
Priežastis gali būti audialinės (pagal skambėjimą) arba vizualinės (pagal optinį panašumą) informacijos apdorojimo sutrikimas arba jų derinys, audiovizualinių ryšių sutrikimas ir kt.

2. raidžių formos, eiliškumo žodyje ir rašymo krypties reversijos;

Priežastis gali būti regimojo suvokimo, erdvinės informacijos apdorojimo ar vizualinės motorinės koordinacijos sutrikimas arba derinys ir kt.

3. rašybos taisyklių netaikymas;

Priežastis gali būti lingvistinės informacijos apdorojimo, atminties sutrikimas, dėmesio sutrikimas ir kt.

4. sunkumai perteikti mintį raštu;

Priežastis gali būti lingvistinės informacijos apdorojimo, atminties sutrikimas, audiovizualinės koordinacijos ir integracijos sutrikimas ir kt.

5. neįskaitomas arba sunkiai įskaitomas raštas;

Priežastis gali būti motorikos, vizualinės motorinės koordinacijos sutrikimas, aktyvumo sutrikimas ir kt.

6. visiškas negebėjimas rašyti.

Esant įvairių formų afazijoms, esant įvairioms agnozijoms (optinė, optinė erdvinė agrafija, optinė mneminė ir kt.).

MATEMATIKOS MOKYMOŠI SUTRIKIMAI

Sutrikimui būdinga:

1. pagrindinių matematinių įgūdžių sunkumai (daiktų skaičiavimo, aritmetinių veiksmų atlikimo žodžiu (mintinio skaičiavimo) bei raštu ir jų užrašymo, daugybos lentelės įsiminimo sunkumai);

Priežastis gali būti regimojo suvokimo, atminties sutrikimai.

2. matematinių terminų (sąvokų) pavadinimo ir suvokimo, žodžiu pateiktų užduočių užrašymo skaičiais sunkumai;

Priežastis gali būti lingvistinės informacijos apdorojimo, girdimojo suvokimo ir atminties sutrikimai.

3. skaitmenų, matematinių ženklų, skaičių, simbolių suvokimo, skaičių užrašymo sunkumai;

Priežastis gali būti regimojo suvokimo, erdvinės informacijos apdorojimo, atminties sutrikimai.

4. faktų, veiksmų sekos ir sprendimo būdų, reikalingų atlikti matematikos užduotį, atsiminimo sunkumai;

Priežastis gali būti atminties sutrikimai.

5. tekstinių uždavinių sprendimo sunkumai.

Priežastis gali būti lingvistinės informacijos apdorojimo, girdimojo suvokimo ir atminties sutrikimai.

NEVERBALINIAI MOKYMOSI SUTRIKIMAI

Pasireiškia motorinių įgūdžių stoka, sunkumais sprendžiant neverbalines užduotis ir apdorojant vizualinę erdvinę informaciją.

Sutrikimui būdinga:

- 1. mokymosi sunkumai:** sunkiai sekasi rašyti, skaičiuoti, operuoti abstrakčiomis sąvokomis atliekant užduotis, tačiau skaitymo įgūdžiai dažniausiai neatsilieka nuo bendraamžių;
- 2. motorinių įgūdžių stoka:** koordinacijos trūkumas, žymios pusiausvyros problemos, prasti rašymo įgūdžiai;
- 3. vizualinės erdvinės informacijos apdorojimo sunkumai:** vaizduotės stoka, prasta vizualinė atmintis, klaidingas erdvinis suvokimas ir erdvinių ryšių nustatymas;
- 4. bendravimo sunkumai:** negebėjimas suprasti neverbalinę komunikaciją, prisitaikymo naujose situacijose sunkumai, socialinių įgūdžių stoka;
- 5. verbaliniai gebėjimai vidutiniai ar aukštesni nei vidutiniai** ir verbalinis IQ reikšmingai aukštesnis nei neverbalinis IQ.

Svarbu: neverbaliniai mokymosi sutrikimai diagnozuojami tik tada, kada pasireiškia **visi** aukščiau išvardinti požymiai.

VAIKAS GALI:

- gerai suprasti ir vykdyti žodines instrukcijas, nuorodas, skirtas žodinei veiklai;
- turtingai ir vaizdingai pasakoti perskaitytą tekstą, atsakyti į klausimus, papasakoti iš asmeninės patirties.

VAIKUI GALI BŪTI SUNKU:

- atlikti instrukcijas, skiriamas veiklai su vaizdine medžiaga;
- žodžiu apibūdinti paveikslėliuose vaizduojamus daiktus, reiškinius, jų sekas, nes regėjimu netiksliai skiria ir suvokia jų požymius;
- diferencijuoti vizualiai panašias raides;
- skaityti smulkų, įmantrų raštą;
- naudotis žodynais, žinynais, taisyklių sąsiuviniais, žymekliais;
- nurašyti nuo lentos, knygos.

REKOMENDACIJOS UGDYMUI:

- Saikingai naudoti paveikslėlius, iliustracijas, pratybų knygeles.
- Supaprastinti užduotis, sumažinti užduočių kiekį.
- Paryškinti, pabraukti svarbiausią informaciją tekste. pvz. painesnes raides (p,b,d), ženklus ir kt. paryškinti tamsesniu šriftu ar skirtinga spalva.
- Žodžiu pakomentuoti piešinius, schemas, iliustracijas, grafinius vaizdus.
- Sumažinti vizualinių stimulų kiekį darbo lape, knygoje, uždengiant visą puslapį, išskyrus tą vietą, kuri tuo metu reikalinga.
- Mažinti užduočių, kur reikia vietoj brūkšnelio įrašyti praleistas raides, kiekį. Keisti užduotimi „Žodžių poros“ (kai vienas žodis parašytas teisingai, kitas - ne).
- Leisti „rašyti žodžiu“ kūrybinius darbus (rašinius, pasakojimus, aprašymus, teksto interpretacijas), atsiskaitymus, kontrolinius darbus.
- Naudoti specialiai parengtas užduotis, kuriose aiškiai išdėstoma medžiaga, pažymimos vietos, kuriose dėl regimojo suvokimo problemų mokinys gali daryti klaidas.
- Naudoti specialiai parengtos schemas, trijų išmatavimų (erdvinės) raidės.

- Vietoj pasakojimo pagal paveikslėlį, skatinti pasakoti iš atminties.
- Naudoti kortelės su didesnėmis raidėmis be iliustracijų, labai ribotu informacijos kiekiu vienoje kortelėje.
- Skatinti įsiminti žodžių ar sunkiai jungiamų į skiemenis raidžių derinių vaizdą.
- Perskaityti gramatinės užduoties sąlygą. Padėti atlikti pirmą užduotį, kad moksleivis suprastų, ką reikia daryti.
- Sustruktūrinti vizualinę informaciją (lenteles, schemas, planus ir kt.), paryškinti tamsesniu, stambesniu šriftu, kita spalva.
- Įtvirtinti erdvinių sąvokų, prielinksnių reikšmes sakytinėje bei rašytinėje kalboje.
- Akcentuoti moksleivio pažangą, nuolat pastebėti teigiamus ugdymosi pokyčius, leisti jam pasijusti mokančiam.

Rekomendacijos dirbant su mokiniais, turinčiais specifinių mokymosi sutrikimų dėl sutrikusių girdimųjų ir lingvistinių procesų

Girdimojo suvokimo ir lingvistinių procesų sutrikimų turintiems mokiniams būdingas nepakankamas diferencijavimo iš klausos panašiai skambančių fonemų ir jų užrašymo grafemomis gebėjimas, silpni bendri kalbiniai gebėjimai, pasireiškiantys sintaksiniais ir morfologiniais trūkumais, semantikos ir leksikos trūkumais, verbalizacijos sutrikimais.

- Žodinę informaciją pateikite aiškiai, trumpais sakiniais, neskubėdami.
- Naujos medžiagos pateikimą žodžiu papildykite vaizdinėmis priemonėmis.
- Išsiaiškinkite, ar mokinys supranta naujos mokomosios medžiagos sąvokas.
- Skatinkite mokinį esminę informaciją (taisyklę, užduoties sąlygą) tyliai perfrazuoti, pasakyti kitais žodžiais.
- Skatinkite užsirašyti pagrindinius faktus, įvykių datas, objektų pavadinimus, sąvokų, terminų paaiškinimus.
- Išsiaiškinkite, ar visus skaitomo teksto žodžius supranta.
- Kuo daugiau informacijos pateikite vizualiniu būdu.
- Įsitikinkite, ar mokinys suprato užduotį, pateiktą žodžiu.
- Skatinkite klausti, jei mokinys nesuprato žodinių nurodymų, instrukcijų.
- Mokykite surasti atsakymą į klausimą vadovėlyje.
- Mokykite ir skatinkite naudotis įvairiais informacijos šaltiniais (žodynais, enciklopedijomis, internetu ir kt.).
- Reikalaukite įsiminti tik pagrindinius įvykius, dėsnius, geografinius objektus.
- Suteikite galimybę klasėje atsakyti į nesudėtingus klausimus.
- Mokykite sudaryti pasakojimo planą, santraukas ir jomis naudotis pamokoje.
- Pratinkite atsakinėti į klausimus ar pasakoti trumpais, paprastais sakiniais.
- Leiskite naudotis sakinio sudarymo modeliais, schemomis.
- Negebėjimas sklandžiai pasakoti neturėtų daryti įtakos pažymiui.
- Žinioms patikrinti naudokite testus.
- Rašto darbams skirkite daugiau laiko arba mažinkite analogiškų užduočių kiekį.
- Padėkite pasirengti taisyklių atmintinę, leiskite ja naudotis per savarankiškus, kontrolinius darbus, kol žinios bus įtvirtintos.
- Mokykite pasitikrinti, ištaisyti klaidas, keliant žodžiams klausimus ir aiškinantis rašybą su taisyklių atmintine.
- Leiskite naudotis kortelėmis, kuriose painiojama raidė iliustruojama paveikslėliu.
- Garsų diferencijavimo klaidas žymėkite kita spalva, skaičiuokite jas, kaip vieną klaidą.
- Rašant diktantą, pagal galimybes stovėkite arčiau mokinio, įsitikinkite, ar gerai išgirdo žodį, kuriame yra jo painiojami akustiškai panašūs garsai.
- Esant reikalui, sudarykite sąlygas diktantus rašyti atskirai (su specialiuoju pedagogu ar logopedu).
- Leiskite naudotis sintaksinio, gramatinio nagrinėjimo schema, pavyzdžiu, sąvokų žodynėliu, formulių rinkiniais, uždavinio sprendimo schemomis.
- Neakcentuokite mokinio nesėkmių.
- Akcentuokite pasiekimus, pastebėkite jo daromą pažangą.

Rekomendacijos dirbant su mokiniais, turinčiais specifinių mokymosi sutrikimų dėl sutrikusių vizualinių procesų

Regimojo (vizualinio) suvokimo sutrikimų turintiems mokiniams būdingas nepakankamas daiktų suvokimas regėjimu, patiriami sunkumai atpažįstant, diferencijuojant ir įsimenant matomus vaizdinius bei simbolius, atliekant vizualinę analizę, skiriant atskiras dalis iš visumos, suvokiant erdvinius santykius, orientuojantis erdvėje.

- Stenkitės kuo daugiau informacijos pateikti žodžiu.
- Komentuokite žodžiu piešinius, schemas, iliustracijas, lenteles, žemėlapius, kitą vizualinę informaciją.
- Regėjimu suvokiamą informaciją pagal galimybes papildykite kinestezine patirtimi (liečiant objektą, ardant, konstruojant).
- Gamtos, istorijos, geografijos medžiagą perteikite pasakodami, klausydamiesi garso įrašų, lankydamiesi įvairiose vietose.
- Venkite sudėtingos, nepakankamai aiškios simbolinės vizualinės informacijos.
- Mažinkite užduočių pagal iliustraciją, schemą skaičių.
- Praleistų raidžių įrašymą žodžiuose keiskite užduotimis atrinkti taisyklingai parašytą žodį, pabaigti sakinį.
- Sumažinkite vizualinių stimulų kiekį vadovėlio, pratybų sąsiuvinio puslapyje, lentoje, palikdami matomą tik tą vietą, kuri tuo metu reikalinga mokiniui.
- Saikingai naudokite žemėlapius, lenteles, schemas, diagramas.
- Paryškinkite tamsesniu šriftu ar kita spalva mokinio painiojamus elementus (panašias raides, skaičius, rodykles, kampus ir kt.).
- Vizualiai pateikiamoje medžiagoje išryškinkite esminę informaciją: svarbias sąvokas, frazes, formules, žemynus, valstybes.
- Įtvirtinkite erdvinių sąvokų reikšmes sakytinėje ir rašytinėje kalboje.
- Sudarykite galimybę mokiniui išgirsti tekstinio uždavinio, užduoties sąlygą.
- Padėkite atlikti pirmą užduotį, kad įsitikintumėte, ar mokinys suprato, ką jis turės daryti.
- Jei mokinio prasti skaitymo įgūdžiai, naudokite skaitomo teksto garso įrašą arba tekstą jam turėtų perskaityti mokytojo padėjėjas.
- Optiškai panašių raidžių keitimo, sukeitimo vietomis klaidas žymėkite kita spalva, skaičiuokite jas kaip vieną klaidą.
- Jei įmanoma, įvairius atsiskaitymus, kontrolinius darbus organizuokite žodžiu.
- Neakcentuokite mokinio nesėkmių. Leiskite jam pasijusti mokančiam užduotis atlikti žodžiu.
- Akcentuokite mokinio pasiekimus, pastebėkite jo daromą pažangą.

Rekomendacijos dirbant su mokiniais, turinčiais specifinių mokymosi sutrikimų dėl sutrikusios atminties

Atminties sutrikimų turintys mokiniai pakankamai gerai supranta pateikiamą informaciją, tačiau jos negali įsiminti ir reikiamu metu atgaminti.

Parenkant mokymo priemones šiems mokiniams, atsižvelgti į atminties sutrikimo formą (ilgalaikės ar trumpalaikės atminties sutrikimas, regimosios ar girdimosios atminties ryškus vyravimas viena kitos atžvilgiu, įsiminimo ir atgaminimo strategijų trūkumas).

Taikykite įsiminimo sunkumus kompensuojančius būdus:

- Nurodymus, užduotis, instrukcijas formuluokite aiškiai, etapais: tik atlikus vieną užduoties dalį, gali būti pateikiama kita.
- Užduotis, nurodymus pateikite ne tik žodžiu, bet ir kortelėse (jų atlikimo etapus, reikalinga priemonės).
- Leiskite naudotis mokymuisi būdingiausia informacija: lentelėmis, formulėmis, taisyklių atmintinėmis, veiksmų sekos kortelėmis, užduoties atlikimo pavyzdžiais, dalyko sąvokų žodynėliais, žodynais, enciklopedijomis, žemėlapiams, kalkuliatoriams ir kt.
- Dozuokite informaciją, pateikite ją dalimis.
- Mažinkite mechaniškai įsimenamos informacijos kiekį (reikalaukite išmokti tik svarbiausius faktus, sąvokas, datas, dėsnius, geografinius objektus, dalį eilėraščių).
- Jei mokinys nedirba, pasitikslinkite, ar nepamiršo užduoties.
- Leiskite naudotis atmintinėmis, lentelėmis, žodynėliais rašant savarankiškus ir kontrolinius darbus.

Taikykite ne mechaninį išmokimą, o alternatyvius būdus:

- Skirkite mokiniui kūrybines, problemines užduotis, skatinkite išprotauti, išmąstyti atsakymą.
- Skatinkite mokinius informaciją lyginti, analizuoti, įsidėmėti užduočių atlikimo žingsnius, loginę samprotavimo seką, priežasties ir pasekmės ryšius.
- Skatinkite mokinius įvairiai perdirbti informaciją, pvz.: žodinę paversti grafine, simboliu, grafine – žodine.
- Ugdykite mokinio gebėjimą pačiam susirasti informaciją.
- Skatinkite susidaryti pasakojimo planą, leiskite juo naudotis atsakinėjant.
- Žinioms patikrinti naudokite probleminius klausimus.
- Nereikalaukite tiksliai išmokto atsakymo, vertinkite jo gebėjimus samprotauti.

Mokykite mokinį įsiminimo strategijų:

- Įdėmiai klausyti, pasitikslinti, paprašyti detalesnės informacijos.
- Mintyse ar pašnibždomos pakartoti informaciją (skaičius, sąlygą, objekto pavadinimą, taisyklę).
- Nustatyti, kuri informacija yra pagrindinė, atmesti mažiau reikšmingą.
- Pasižymėti esminę informaciją (skaičius, kai uždavinius sprendžia mintinai, užduoties atlikimo seką, sąvokas).
- Susidaryti planą, schemą, santrauką.
- Pasiryškinti, pabraukti svarbiausią informaciją.
- Susidaryti įsimenamos informacijos asociacijas (įsivaizduoti, pasižymėti schema, simboliais).
- Pratintis įvairiai grupuoti informaciją, skaidyti į mažesnius vienetus, ieškoti loginių ryšių, sekos.
- Susidaryti datų, įvykių, simbolių atmintines, sąvokų žodynėlius.
- Neakcentuokite prasto mokinio atminties.
- Skatinkite už gebėjimą naudotis informacija ir ją pritaikyti.
- Akcentuokite mokinio pasiekimus, pastebėkite jo daromą pažangą.

Rekomendacijos dirbant su mokiniais, turinčiais specifinių mokymosi sutrikimų dėl sutrikusių audiovizualinių ryšių

- Neakcentuokite mokinio nesėkmių. Leiskite jam pasijusti mokačiam atliekant žodines užduotis pagal žodines instrukcijas arba užduotis su vizualine medžiaga pagal pavyzdį.
- Sudarykite galimybes konkrečius daiktus pažinti įvairiais pojūčiais vienu metu.
- Garsinė informacija tegul būna pateikiama atskirai (pasakojant, klausantis įrašų, diskutuojant), kaip ir vaizdinė informacija (demonstruojant objektus, piešinius, schemas, žemėlapius, videomedžiagą).
- Garsinę informaciją minimaliai palydėkite vaizdu, o vizualinę saikingai pakomentuokite žodžiu.
- Jei mokinio prasti skaitymo įgūdžiai, siekdami įtraukti į klasės diskusijas, naudokite skaitomo teksto garso įrašą, arba tekstą jam turėtų perskaityti mokytojo padėjėjas.
- Sudarykite galimybę mokiniui išgirsti tekstinio uždavinio, užduoties sąlygą, esant galimybei užduotį leiskite atlikti žodžiu.
- Kūrybinius darbus (rašinius, atpasakojimus) leiskite atlikti žodžiu.
- Akcentuokite mokinio pasiekimus, pastebėkite jo daromą pažangą.

Rekomendacijos dirbant su mokiniais, turinčiais specifinių mokymosi sutrikimų dėl sutrikusios vizualinės motorinės koordinacijos

- Akcentuokite mokinio gebėjimus gerai atlikti užduotis žodžiu.
- Skirkite praktinių užduočių (konstruoti, spalvinti, piešti, apvedžioti, sujungti, lankstyti).
- Nereikalaukite dailaus rašto, tikslaus brėžimo.
- Jei reikia, paryškinkite sąsiuvinio lape linijas.
- Skirkite daugiau laiko užduotims raštu.
- Mokinio darbo tempas gali būti lėtesnis, todėl mažinkite užduočių raštu kiekį.
- Esant būtinybei, leiskite rašyti didžiosiomis raidėmis.
- Žinioms patikrinti naudokite testus.
- Esant galimybei užduotį leiskite atlikti žodžiu.
- Akcentuokite mokinio pasiekimus, pastebėkite jo daromą pažangą.

LITERATŪRA

1. „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo“. Valstybės žinios, 2011-07-21, Nr. 93-4428. LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 metų liepos 13 d. įsakymas nr. V-1265/V-685/A-1-317.
2. *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui*. Metodinės rekomendacijos mokytojams, švietimo pagalbos teikėjams. SPPC, 2011.
3. Kielaitė R., *Kartu įveikime mokymosi sunkumus*. Metodinės rekomendacijos mokytojams, dirbantiems bendrojo lavinimo mokyklose su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais. Liucijus, 2013.
4. Rekomendacijos mokykloms dėl specialiųjų mokymo priemonių pasirinkimo.
<http://www.sppc.lt/>